

KULKA ja kirjandus

JÜRI ULJAS

Redo Randel. Järjekordne linnavõistlus Tallinn–Tartu. xyz allikas

Üks olulisemaid kultuuripoliitilisi samme Eesti ajaloos on olnud Eesti Kultuurkapitali kui institutsiooni loomine. Kultuurkapitali (ehk Kulka) toetustega loodi ka kvalitatiivselt uus kirjanike rahastamise süsteem.

Uurimus Kultuurkapitali ajaloost on valminud tänu Kultuurkapitali toetusele.

Enne Eesti Vabariigi loomist oli kirjanikel raske oma loomingust elatuda. Suuremaid honorare olid saanud õpperaamatute autorid. Nii olid C. R. Jakobson oma lugemisraamatu ja R. Kallas "Mõistliku rehken-daja" eest saanud kumbki 2000 rubla. Ilukirjanduse alal oli olukord seevastu väga hull. Nii oli J. Liiv suurima tasuna saanud "Varju" eest 35 rubla ja Kitzberg "Punga Mardi" eest 60 rubla honorari.¹ Gustav Suits oli kirjutanud oma "Tuulemaad" seitsme aasta vältel ja sai selle eest 300 rubla.² Eesti Kirjanduse Selts oli määranud iga-aastasi kirjanduslikke auhindu.³ Neid 50-rublaiseid auhindu on pilganud August Gailit, kuna tema arvates jätkus nendest vaid üheks öhtusöögiks, ja väitis ka, et "kirjanikud aitavad ise ennast".⁴

Eesti Vabariigi algusaastatel toetati kunstnikke ja kirjanikke haridusministeeriumi vahendusel. Kirjanike (kes olid kõige tulisemad seaduse nõudjad) suhted ministeeriumiga olid aga kaunis komplitseeritud. Nii oli haridusminister H. Bauer väitnud Riigikogu istungil aprillis 1922, et Eestis polevatki selliseid kirjanikke, kes toetust väärivad, olevat ainult "lendavad sead" (vihje A. Kivika laastude kogule "Lendavad sead" 1919).⁵

Ajavahemikus 1919–1924 piirdus loovate kirjanike ja kunstnike toetamine haridusministeeriumi eelarve kaudu vaid 1919. aastal nõutatud 100 000 marga ja 1923. aastal jagatud 1 008 000 margaga (töö- ja õppestipendiumid). 1923. aasta eelarvesse oli võetud raha ka E. Vilde toetamiseks – 5000 marka kuus –, kuid rahaministeerium teatas, et see tuleb maha võtta, kuna kirjanik olevat veel küllalt töövõimeline. Seega – alati, kui oli vaja loobuda toetamisest, heideti kirjanikele midagi ette, kord toodi põhjenduseks "lendavad sead", kord kirjaniku töövõime.⁶

Eesti kultuurkapitali seaduse kallal alustati tööd ilmselt 1920. aasta alul, kuna kirjanikkude teisel kongressil 30. mail 1920 nõuti muudatuste tegemist kultuurkapitali seaduses.⁷ 1921. aastal töötati haridusministeeriumis välja Eesti rahvusliku kultuurkapitali seaduse eelnõu ja sama aasta 8. juulil kehtestas valitsus seaduse kultuurkapitali asutamise kohta. Selle seaduse alusel jõustus ka majan-

dusministri määrus "Isiklikeks tarvitamiseks müüdava piirituse ja viina kohta", millega omavalitsused võtsid iga pooltoobi piirituse ja viina müümiseks antud loalt 2,5% Kultuurkapitali heaks. Riigivanem Konstantin Pätsi soovil jäi eelnõu kui liiga üldsõnaline Riigikogule esitamata. Samas jäi aga kehtima majandusministri määrus. Nelja aastaga kogunes nendest summadest koos protsentidega ligemale 60 miljoni margane varandus.⁸ Lisaks sellele seadusele oli Kirjanike Keskkomitee juba 1919. aastal kokku seadnud kirjanike, kunstnike ja teadlaste toetamise seaduse ja esitanud selle Asutavale Kogule. Selle seaduse järgi oleksid loovisikud saanud stipendiume ja "paiukeid". 1924. aastal olid need kaks seaduseprojekti – "Kirjanikkude, kunstnikkude ja teadlaste toetamise seadus" ja "Eesti Kultuurkapitali seadus" – kokku liidetud.

5. veebruaril 1925. aastal võttis Riigikogu vastu Eesti kultuurkapitali seaduse. Esialgse seaduse alusel töötas Kultuurkapital kuni 1927. aastani. Tähtsamad muudatused 1927. aasta seaduses seisnesid selles, et muudeti Kultuurkapitali nõukogu koosseisu ja edaspidi läks senise 20% asemel pool Kultuurkapitali summadest valitsuse käsutusse. Edasised muutused leidsid aset 1930. aastate alguses. Need tulenesid ühest küljest sellest, et Eestis pääses võidule suund riigimonopolistlikule kapitalismile, mida pärast 1934. aasta pöördelisi sündmusi hakati üha järjekindlamalt ellu viima.⁹ 1930. aastatel hakkas riik sekkuma ka

¹ F. Tuglas, Kirjanikupalkade ajaloost. – F. Tuglas, R. Kangro-Pool, H. Visnapuu, Tiibuse Jaak, Kirjanikkude palgaküsimus. "Odamehe" kirjastus. Tartu, 1920, lk 3–11.

² Tallinna Teataja 14. II 1920, nr 37, lk 5.

³ ERA f 1108; n 9; s 31. l 16.

⁴ Aug. G., Kirjanikkude loss. Võitlus nr 8, 1918. Tsit. Jaan Kämer, Kirjanduslike vaadete väitlus iseseisvuse alul. – Looming 1934, nr 6, lk 674–684.

⁵ Tarapita 1922, nr 6, lk 174–176.

⁶ A. T-nn, Ümberkõlbamine loovate kirjanikkude ja kunstnikkude toetamise küsimuses kestab edasi. – Vaba Maa 2. VIII 1922, nr 177, lk 2.

⁷ Fr. Tuglas, Eesti Kirjanikkude Liit. – Looming 1933, nr 4, lk 451–463.

⁸ ERA, f 1108; n 5, s 405, l 10.

⁹ J. Laas, Teadusaeg, Tallinn, 1989, lk 60.

kultuuriellu. Eesti majanduslikku mõtet mõjutanud Itaalia eeskuju ilmnes näiteks koda-de süsteemis ja mitmesuguste toetusfondide loomises.¹⁰ Selliseid fonde ja kapitale loodi ka kultuuriliste ürituste toetamiseks (Raamatu-fond, Filmikapital jne). Riigi osakaalu suure-nemisega kaasnes ka ulatuslikum sekkumine seni eraalgatusel põhinevatesse tegevustesse. Näitena võib tuua ühingu- ja liitude seaduse muutmise, Rahvakultuuri ja Rahvahariduse Nõukogu, Riikliku Propaganda Talituse jne.

1934–35. aastal tehtud muudatused Kul-tuurkapitali seadusesse ei olnud põhimõtte-list laadi. Küll aga olid seda need muudatu-sed, mis 1934. aastal tehti sihtkapitalide põ-himäärustesse.¹¹ Kui eelnevalt valisid sihtka-pitali valitsusse delegeeritud organisatsioonide esindajad oma liikmete seast sihtkapitali esimehe ja juhatus, siis nüüd määras sihtka-pitali esimehe vabariigi valitsus haridus- ja sotsiaalministri ettepanekul. Tunduvalt laie-nesid sihtkapitali esimehe funktsioonid.

KULTUURKAPITALI STRUKTUUR. VABARIIGI VALITSUSE OSA

Kultuurkapital koosnes vabariigi valitsuse osast ja sihtkapitalidest. Viimaseid oli kuus: kirjanduse, helikunsti, kujutava kunsti, näite-kunsti, kehakultuuri ja ajakirjanduse sihtka-pital. Igal sihtkapitalil oli oma valitsus. Lisaks

neile moodustati 1929. aastal valitsuse osa juurde Kultuurpropaganda Fond ja 1935. aastal Eesti Kultuuritegelaste Pensionikassa. Üld-tuludest võeti esmalt maha presidendi poolt kultuuritegelaste pensionikassale määratud summad. Ülejäänud summadest jäi pool valit-suse käsutusse, teine pool jaotati sihtkapitali-de vahel. Enne 1927. aastal tehtud muudatusi Kultuurkapitali seadusesse oli valitsuse osa vaid 20%, hiljem ulatus osakaal ligemale 45%-ni. Kirjanduse SK osakaal oli esialgu 15%, hiljem ligemale 9%.¹²

Kulka poolt leidis toetamist vaid 111 eri nimetusega üksikteost,¹³ mille hulgas olid aga suurteosed (nt Eesti. Maateaduseline, majan-dusline ja ajalooline kirjeldus. Tartu, 1925–1939), raamatuseeriad (nt "Elav Teadus", ilu-kirjanduse tõlkeseeriad) ja akadeemiliste asu-tuste jätkväljaanded (Akadeemilise Emakeele Seltsi aastaraamatud, Õpetatud Eesti Seltsi aastaraamatud) ning perioodika. Kirjastami-seks eraldatud rahadest toetati peamiselt Eesti maad ja rahvast tutvustavate teoste väljaand-mist, teaduslikke teoseid ja populaarteadus-likku kirjandust. Vajalikuks peeti ka doktori-väitekirjade kirjastamist.

Raamatute kirjastamist toetati ka seltside-le toetuste andmise kaudu. Nii sai toetusi näi-teks Eesti Kirjanduse Selts, kelle aktiivse te-gevuse tulemusena oli aastatel 1932–1939 il-munud 96 numbrit "Elava Teaduse" sarjas ja 53 numbrit sarjas "Suurmeeste elulood".¹⁴

Kultuurpropaganda Fondi ülesandeks oli näiteks ka propagandaraamatute väljaandmi-ne nii saksa kui ka inglise keeles. Toetati ka kirjanduse tõlkeid teistesse keeltesse (nt Tammsaare "Tõde ja õiguse" I osa saksa kee-les jt).¹⁵

Kirjanduse Sihtkapital. Esialgu olid siht-kapitalide valitsused valitud vastava ala kul-tuuritegelaste poolt kaheks aastaks. Kirjandu-se SK moodustasid 4 liiget Eesti Kirjanikkude Liidult, 3 Eesti Kirjanduse Seltsilt ja 1 esinda-ja nii Akadeemilise Kirjandusühingu kui ka Akadeemilise Emakeele Seltsi poolt. Kirjani-kud nurisesid sellise SK valitsuse koosseisu üle, kuna summasid tuli jagada organisatsioo-nidega, kelle ülesandeks oli keeleuurimine ja kirjastustegevus.

¹⁰ A. M. Köll, Development and Economic Regula-tion. Continental influences on Estonian Economic Policy in the Late 1930s. – Proc. Estonian Acad. Sci. Humanities and Social Sciences 1996, nr 45, 3, lk 277–286.

¹¹ Riigi Teataja 1934, nr 104, lk 1793–1796.

¹² Eesti Kultuurkapital. Aruanded 1926/27. a eest. Tln 1927; Eesti Kultuurkapital. Aruanded 1930/31. ja 1931/32. aasta eest. Tln 1932; 465.000 krooni vaimurelvadeks. – Rahvaleht 15. V 1940, nr 112, lk 8.

¹³ A. Kraut, Kultuurkapitali osa kodanliku Eesti kir-jastustegevuses. Diplomitöö. TPedi 1975.

¹⁴ M. Sillaots, Populaarteadusliku kirjanduse sei-sukorrrast ja Eesti Kirjanduse Seltsi osast selle eest hoolitsemisel. – Eesti Kirjandus 1940, nr 5, lk 208–225.

¹⁵ A. Palm, Eesti välismaal. – Eesti Kroonika 1938, Tartu 1939, lk 103–110, 104.

Sihtkapitalide tegevuses ilmneb üldiselt kahe funktsiooni täitmine: ühelt poolt puhtkultuurilise – oma valdkonna arengu eest seismise kõrval leiame siit aga ka ametiühinguliste funktsioonide täitmist – oma valdkonna esindajate eest hoolitsemist. Tavaliselt jaotus nende funktsioonide täitmine loometegelaste kutseesinduse ja sihtkapitali vahel, olles kord ühele poole, kord teisele poole kaldunud. Kirjanduse Sihtkapitali tegevuses võib teatava tendentsina välja tuua asjaolu, et puhtkultuuriliste funktsioonide täitmine oli peamiselt koondunud Kirjanike Liitu ja sotsiaalhoolekande roll tuli täita kirjanduse sihtkapitalil. Seda tingis ka asjaolu, et sihtkapitalis mängisid põhirolli kutserühmad. Tänu kutserühmade esindatusele rahade jagamisel olid nad huvitatud eelkõige rahade jaotamisest "ühe suu tasa", s.t et pearõhk asetuse sotsiaalsele hoolekandele, mitte aga kultuuri toetamisele.

Kirjanikud ei moodustanud ühtset tervikgruppi, vaid siin leidsid aset mitmed omavalised vastandumised ja vastuolud. Kultuurkapitali summade jagamine oli vaid uueks tüliõunaks kõigi "kirjanike vahel üldse ja kahe sugupõlve vahel eriti"¹⁶. Noorte ja vanade vastuolu ületamiseks soovitas Kultuurnõukogu Kirjanduse SK valitsusel jagada kirjanikud auhindamisel noorteks ja vanemateks, kuid sihtkapitali valitsus leidis, et auhinnatavad tööd võivad olla kas head või halvad, lisaks sellele on noorkirjaniku mõiste äärmiselt ebamäärane.¹⁷

Noorte ja vanade kirjanike vastandumise taga ei nähtud mitte niivõrd põhimõtteid, vaid suuremat rolli mängisid Kulka toetused. See paistvat selgesti silma asjaolust, et kui "keskurid mõnele noorurile annavad "Loomingu" rikkalikust tasust veerud, siis on kisaja varsti vait"¹⁸.

Toetused kirjanikele. Põhimõtteliselt oli toetusi mitut liiki. Esiteks oli tegemist perioodiliste toetustega, mida sai võrdlemisi piiratud arv kirjanikke. Kultuurkapitali Kirjanduse SK määras oma esimesed abirahad järgmistele kirjanikkudele: A. H. Tammsaare, M. Under, O. Luts, J. Kärner, R. Roht, H. Raudsepp, Ed. Hubel, H. Visnapuu, A. Alle, J. Semper, A. Adson, A. Kivikas, A. Gailit. Tavaliselt üritati

kirjanikke toetada väikese püsiva elatusmiinimumiga. Sihtkapitali rahade jagamisel toimus teatav hoolekandeline põhimõte, et kõik saaksid midagi, et keegi ei peaks jääma elatusmiinimumist. "Ühe suu tasa" jaotamise näiteks võiks olla ka see, et kui 1926. aasta sügiseks ei olnud J. Sütiste kirjutatud sooviavaldust toetuse saamiseks, siis talle anti seda ikkagi.¹⁹ Kirjanduse SK sotsiaalhoolekandeline toetamine leidis mitmelt poolt kritiseerimist. Nii kritiseeriti nt Hamini poolt sihtkapitali 1926. aastal selles, et ühekordsete toetuste vääriliseks oli arvatud 21 isikut ja nendest 11 sai igaüks 75 000 marka. Nad kõik ei ole aga üheväärilised oma töö tagajärgede poolest.²⁰ Kuid sihtkapital ei tahtnud enda peale võtta ka kirjanike hindamist, et nende toetusrahasid mingil moel diferentseerida.

Ka teine põhimõte, mida sihtkapitali rahade jaotamisel väga täpselt järgiti, tekitas hulgaliselt pahameelt. Sihtkapitalis oli võetud põhimõtteline seisukoht, et kes on kindlapalgaline, sellele sihtkapitalist toetust ei anta. Selle põhimõtte üle vaieldi aga pidevalt. Näiteks 1929. aastal Kirjanike Liidu erakorralisel koosolekul arutati sügava küsimuse üle: kas kirjanikul on kohasem kohvikus või kõrtsis Kultuurkapitali toetust oodata? O. Luts arvas, et kõrtsis on õiglasem, sest viinamüügist tuleb Kultuurkapital.²¹ Selleks et saada Kulkast toetust, ei tohtinud ju kuhugi ametisse minna. See probleem ei leidnud aga kuidagi lahendust ja nii vaieldi veel 1940. aastal selle üle, kas kõrvalteenistust pidavad kirjanikud peaksid saama toetust või mitte. Tänu selle põhimõtte kindlale järgimisele jäid mitmed kirjanikud, kelle majanduslik olukord oli parem, toetusesaajate nimekirjadest välja või siis vähendati nende toetusi.

¹⁶ J. Kärner, Jooni kirjandusliku mõtte liikumises iseseisvuse ajal. – Looming 1934, nr 8, lk 881–890.

¹⁷ ERA f 1108; n 5; Arh 566, l 24.

¹⁸ R. Rond, Kultuurkapitali pahed. – Vaba Maa 28. VIII 1930, nr 200, lk 4.

¹⁹ ERA f 1108; n 5; S. 393; l 160.

²⁰ ERA f 1108; n 9; Arh 30, l62.

²¹ L(Ed. Laaman), Maha kultuurkapital! – Vaba Maa 1. XI 1929, nr 254, lk 4.

Ulatuslikku poleemikat tekitas sihtkapitali poolt F. Tuglase toetamisest keeldumine, kuna Tuglas oli kindlas ametis. Ta palus toetust J. Liivi monograafia kirjutamiseks. Kuna sihtkapital Tuglast ei toetanud, saatis ta abipalve riigivanemale, kust see suunati edasi haridusministeeriumi. Teaduse ja kunsti osakonna direktor G. Ney lisas oma märkustes: "...kas tõesti Alle, Gailit ja Ko väärivad enam kui Tuglas 75 000 margalist toetamist...?"²²

Need kirjanikud, kes üritasid sellisele toetamissüsteemile vastu hakata, võisid aga toetusest hoopiski ilma jääda. Näiteks üritas Kirjanduse SKi mõjutada Joh. Schütz (Sütiste), kes kirjutas Kirjanduse SK valitsusele kirja (4. detsember 1929), milles märkis, et kui talle määratakse toetussumma alla 200 kr, "siis edaspidiste arusaamatuste ärahoidmiseks palun minuga kui toetusesaajaga mitte arvestada. Sest vähema summaga ei leia ma võimaliku olevat kanda seda kohustust, mis toetuse vastuvõtuga seot"²³. Selle peale leiti aga, et toetuse tõstmine nõutud alammäärani ei ole võimalik, ja ta jäigi toetusesaajate nimekirjast välja.

Ajapikku kujunesid välja kindlad toetuste suurused. Nii hakati 1930. aastate lõpus perioodilisi toetusi andma kaheks aastaks ja neid oli kolm eri kategooriat: I – 500 krooni, II – 400 krooni ja III – 300 krooni. Toetuse saaja pidi saama esinduskogu liikmete kinnisel hääletusel vähemalt 2/3 koosolijate häältest.²⁴ Ehkki sihtkapital jaotas oma rahasid selgete põhimõtete kohaselt, ei pruukinud jaotamise tulemused olla lõplikud. Esines ka juhtumeid,

kus Kultuurkapitali nõukogu sekkus sihtkapitali rahade jaotamisse. Nii määrati näiteks 1932./33. teise poolaasta eelarvega Kulkast toetust nõukogu otsusega Antsonile ja Taarile, keda sihtkapitalid esitanud ei olnud.²⁵

Järgnevalt esitame tabeli, kus on toodud Kirjanduse SKi tegevusaja jooksul sealt kõige enam raha saanud kirjanikud. Ära on toodud vaid esimese 21 kirjaniku nimed, kelle seas on aga praktiliselt kõik meie tolle aja tuntumad kirjanikud. 1940./41. aasta eelarvega oli Kirjanduse SK-le määratud 44 280 krooni. Enamik nendest rahadest jõuti ka ära kulutada. Viimased sissekanded raamatupidamises on tehtud 5. novembri seisuga.²⁶ Tänu nendele viimastele rahajaotamistele on kirjanike saadud summad mõnevõrra teistsugused, kui see on ilmnunud varasemate uurimuste andmetel.²⁷

Kirjanduse SK toetusesaajate edetabel²⁸

Kirjanik	1925–15.03.1940	1940/41	Kokku
Marie Under	22 383. 33	1355.-	23 738. 33
Anton Hansen-Tammsaare	23 455.10	–	23 455. 10
Eduard Hubel	21 905. 05	1282.50	23 187. 55
Friedebert Tuglas	20 343. 23	855.-	21 198. 23
Hugo Raudsepp	19 763. 60	1355.-	21 118. 60
Oskar Luts	17 378. 88	1455.-	18 833. 88
Henrik Visnapuu	16 981. 37		16 981. 37
August Gailit	13 712. 95	855.-	14 567. 95
Eduard Vilde	11 538		11 538
Anna Haava	11 140		11 140
Jaan Kämer	10 289. 10	715.-	11 004. 10
Peet Pedajas-Vallak	10 834. 80		10 834. 80
Richard Roht	8 629. 10	715.-	9344. 10
Albert Kivikas	8 911. 52		8 911. 52
Joh. Sütiste	8 471	360.25	8831. 25
Karl-August Hindrey	7764. 26	855.-	8619. 26
August Alle	8 210. 10	250.-	8460. 10
Erni Hiir	7 371. 94	570.-	7941. 94
August Jakobson	7 302. 70	475.-	7777. 70
Otto Grosschmidt	6 280. 69	1075.-	7355.69
Johannes Semper	6 217. 70		6217. 70

²² ERA f 1108; n 5; Arh 404, l 303.

²³ ERA f 1008; n 5; Arh 400, l 19.

²⁴ ERA f 1108; n 5; Arh 393, l 13.

²⁵ H. W. (Henrik Visnapuu), Kultuurkapitali seadus ja selle paikajad II. – Päevaleht 5. IV 1933, nr 94.

²⁶ Kirjanduse SK eelarve kulude raamat 20. mai 1931 – 5. november 1940. f 1108; n 9; Arh 37. l 88.

²⁷ O. Kruus, Kellele jagati kultuurkapitalist toetusi. – Keel ja kirjandus 1991, nr 5, lk 293–297.

²⁸ Allikad: 1) Ülevaade Kultuurkapitalist kirjanikele 1925 – 15. märtsini 1940. a. antud toetussummadest. f 1108; n 5; Arh 978; l 1 2) Kirjanduse SK eelarve kulude raamat. 20. mai 1931 – 5. nov. 1940. a. f 1108; n 9; Arh 37. l 85–86.

Hoolimata sellest, et A. H. Tammsaare on üks suuremaid toetuste saajaid, on teada ka tema pidev rahapuuduses vaevlemine.²⁹

Kui selline toetamine tekitas hulgaliselt rahulolematust, siis teine toetamise põhimõte, mis lähtus tööde auhindamisest, aitas esimese vigu mõningal määral pehmemdada. See võimaldas toetada ka neid kirjanikke, kes olid kindlas ametis ja seetõttu jäid Kultuurkapitali toetusest ilma, ehkki neilt võis ilmuda mõni suurepärase teos.

Kirjandusteoste auhindamised. Teiseks toetuse viisiks olid ühekordsed toetused, millest puhul arvestati autorite läinud aastal ilmunud teoseid ja eelarve aastal valminud teoseid. Need kirjandusteoste auhindamised tekitasid palju poleemikat. Nii märkis Jaan Kärner, et kultuurkapitali "asutamisest saadik on eesti kirjanikkonnas käimas kõikide sõda kõikide vastu. Kuna selle kapitali igakordse jagamise "sendiastmestikk" enam-vähem määrab eelnenud kirjanduslik hinnang, siis ei saa see loomulikult rahuldada kedagi. Kes meist ei tunneks, et teda on liiga madalalt hinnatud (liiga kõrgelt eesti kirjanikku ei osatagi hinnata), ja kes meist ei leiaks tarvilikuks protesteerimist ning virisemist, kui mitte avalikult ajakirjanduses, siis vähemalt oma isiklikus tutvuskonnas?"³⁰

Kultuurkapitali Kirjanduse SK juures moodustatud auhindamise komisjon tuli esmakordselt kokku 29. augustil 1927. Koos olid A. Jürgenstein, A. Saareste, J. Aavik, J. V. Veski ja J. Schwalbe. Hinnati 10 viimase aasta kirjanduslikku produktsiooni. Et see hindamine mitte sugugi kerge ei olnud, näitab ehk seegi, et komisjon otsustas esialgu protestida kitsenduse vastu, et auhindamiseks antud 800 000 margast pidi tervelt pool jääma 1926. aasta toodangule.³¹

1926. aastal ilmunud teoste eest sai peapreemia 80 000 marka A. H. Tammsaare, 1917–1925 ilmunud teoste eest aga 60 000 marka nii G. Suits kui ka M. Under. Sellesse ajavahemikku jäänud loomingu eest sai viimase preemia 15 000 marka ka J. Barbarus, kes oma avalikus kirjas teatas põhjustest, miks ta ei saa seda auhinda kultuurkapitalist vastu võtta.³²

J. Barbarus nimetas seda avalikuks auhaavamiseks, "sest milleks muuks seda nimetada, kui 10 aastase toodangu eest kirjanikule, kes kultuurkapitalist kogu E. Vabariigi vältusel ühtki penni pole saanud ega tahtnud, määratakse, võrdselt algajaga, "autasuks" 15.000 mrk., ehk aasta kohta vallavaese paiukile vastav 1500 mrk. See ei ole haavav üksi minu isikule, vaid kirjaniku nimele üldse." 3. XII 1930 Kirjanduse sihtkapitalile adresseeritud kirjas rõhutab ta veel kord seda, et ta on "põhimõtteliselt ja ilmavaateliselt **sarnaste** auhindamiste vastane" ja seega "ei saa ma seda 150 krooni millgi tingimisel omale **auhinnana vastu võtta**".³³ Selgituseks tuleb ilmselt siin märkida ka asjaolu, et 1930. aastatel oli Varese sisetulek Pärnus üks suuremaid – 500 krooni – mis vastas ligilähedaselt ministri palgale.³⁴ Oma 50. juubelisünnipäeval sai ta aga Kirjanduse SKlt tervituse koos 1000-kroonise pangatšekiga, mille ta lõpuks ometi vastu võttis.³⁵

Eesti Kirjanikkude Liidu juhatuse ettepanekul seati sisse ka riigivanema-nimeline igaaastane auhind kõige väärtuslikumaks arvatud ilukirjandusliku toote eest.³⁶ Riigivanema auhinnad olid: 1500, 1000 ja 750 krooni.

Kuid kirjanduselu mõjutasid ka muud võistlused. Kui kirjanduses mängis olulist rolli "Looduse" romaanivõistlus, siis draamakirjandust mõjutasid Eesti Haridusliidu näiden-divõistlused võrdlemisi suurte auhindadega: 1500, 1000 ja 600 krooni.³⁷

Riigivanem kuulutas ajavahemiku 24. II 1935 – 24. II 1936 Eesti Raamatuaastaks. Sel ajal tehti tõhusat reklaami uudisloomingule

²⁹ L. Trett, A. H. Tammsaare, nagu teda tundsin. – Mana 1978, nr 45, lk 7–24.

³⁰ J. Kärner, Lahti kirjanduspoliitikast! – Olion 1930, nr 2, lk 33–34.

³¹ ERA f 1108; n 5; Arh 467. l 73.

³² ERA f 1108; n 5. Arh 467. l 79.

³³ Kirjanike avaldused. V-Z. f 1108; n 5; Arh 402. l 6.

³⁴ V. Pinn, Kahe mehe saatus. Tln 1994, 26.

³⁵ V. Pinn, Kahe mehe saatus. Tln 1994, 55.

³⁶ 20. märts 1930, f 1108; n 5; Arh 624; l 124–125.

³⁷ E. Siirak, Realismi poole. – Looming 1973, nr 10, lk 1732–1743.

ning arendati kõige kroonuliku kõrval ka tõsist uurimistööd raamatu ajaloo alal. Raamatuaasta puhul tekkis aga juurde ridamisi uusi auhindu. Nii oli Eesti Pank määranud kolmeks kirjandusauhinnaks 2500 krooni, suuremaid auhindu oli loota ka Tallinnalt, Tartult, Pärnult, lisaks neile väiksematelt linnadelt ja maakondadelt. Raamatuaasta peakomitee poolt oli aga võetud eelarvesse 11 000 kr kogu iseseisvusaegse kirjandusliku toodangu hindamiseks.³⁸ 1937. aastal ilmunud raamatute eest maksti auhindu enam kui 15 000 krooni ulatuses.³⁹ Selle summa sees on, tõsi küll, ka Eesti Raamatufondi auhinnatud teaduslikud uurimused. Kulka auhindamiste kõrval olid 1930. aastatel Raamatufondi autasud üsna olulised meie kirjanike majandusliku seisukorra parandamisel. Probleemi tekitas aga Raamatufondi ja sihtkapitali funktsioonide teatav kattumine. Seetõttu otsustas Kirjanduse SK esinduskogu, et "Kultuurkapitali ja Raamatufondi funktsioone tuleb teravasti üksteisest eraldada, kusjuures kultuurkapitali ülesandeks olgu loomingu soodustamine, kuna Raamatufondi ülesandeks on selle hindamine-premeerimine"⁴⁰. Need auhinnad koos lugejaskonna huviga soodustasid rahvusliku kirjanduse arengut. Lugejaskonna huvi oli siin olulisel kohal, kuna juba kahekümnendate aastate lõpul märgiti, et ikka rohkem ja rohkem nõutakse "omapärast ja rahvuslikku kirjandust!"⁴¹.

Põhimõtteliselt loodi Kulkast saadavate toetuste abil majanduslikud eeldused, et kirjanikud saaksid pühenduda loomingule, auhinnad olid aga preemiaks produktiivsuse eest.

Välisstipendiumid. Üks kirjanike enesetäiendamise toetamise viise oli neile mitmesuguste õppestipendiumide andmine. Põhimõtteliselt oli võimalik saada nii kodumaiseid kui ka välismaa stipendiume. Nende stipendiumide jagamisel oldi võrdlemisi range. Näiteks taotlesid neid 1934. aastal ka A. Mälk ja A. Antson, kuid neile öeldi ära seetõttu, et A. Mälk saab õpetaja 100-kroonist kuupalka ja A. Antson oli ametis ühe spordiorganisatsiooni juures asjaajaja-sekretärina samuti ligemale 100-kroonise kuupalgaga.⁴² Toetusi jaotati individuaaltoetuste alusel ja nende toetustootluste üheks heaks näiteks on Oskar Lutsu taotlus välismaa-stipendiumi saamiseks.⁴³

Kirjanduse Sihtkapitali Juhatusele.

Tänades Teie teadaande eest ajalehes:

Nagu kõigile teada, pole allakirjutanu veel kunagi tõstnud oma jalga välismaile, seepärast esinen alandliku palvega võimaldada mulle paar sammukest rändamise teed, nagu ütleb onu Kreutzwald. Lihtsat ringreisikut Euroopas oleks mulle sama vaja nagu koerale saba.

Juba olen kimbus aastatega, ja kui ma nüüd ei sõida, siis jääb see tegemata igavese ajani, ning veel paar söögivahet peale selle.

Laske mul kord natuke lehitseda Läänt, mu härrad, eks näe, millise lauluga sealt tulen tagasi. Summat, mis mulle vaja selleks teekonnaks – ei tea nimetada, selle jätan määrata Teile, kui kogenuile reisijaile.

Suurima lugupidamisega

Tartus, 4. IV. 28

O. Luts

Aia, 13.

Toetus otsustati anda Ed. Hubelile, O. Lutsule anti aga 600 krooni tavalist toetust.⁴⁴

Reisistipendiumide jaotamisel tekitas ilmselt kõige suuremaid vaidlusi K. Rumor-Astile eraldatud summa, kes palus 1929. aastal Kirjanduse SK valitsusel määrata talle reisistipendiumiks 1500 kr kaheksakuuliseks reisiks Egiptusse ja Indiasse. Põhjendades soovi Indiasse minna märgib ta, et "India just ongi see maa, kuhu ma ammu olen tahtnud sõita ja millise poole mind mu loomise kirg eriliselt kisub"⁴⁵. Oma reisist kavatses ta kirjutada

³⁸ Kirjanduslikest auhindadest. – Looming 1935, nr 5, lk 571–572.

³⁹ A. Palm, Kirjandus ja teadus. – Eesti Kroonika 1938, Tartu 1939, lk 68.

⁴⁰ ERA f 1108; n 5; Arh 393, l 3.

⁴¹ H. Visnapuu, Jooni läind aasta kirjanduslikust elust Eestis. – Looming 1927, nr 5, lk 479–484, 480.

⁴² ERA f 1108; n 5; Arh 393, l 47.

⁴³ ERA f 1108; n 9; Arh 36.

⁴⁴ ERA f 1108; n 5; Arh 393, l 123.

⁴⁵ ERA f 1108; n 5; Arh 397, l 209.

Hinnates kultuurkapitali tegevust märkis Jaan Kärner,⁵² et kuigi kultuurkapitali tema üksikute haavunud osasaajate ja ka põhimõtete vaenlaste poolt palju rünnati, ei saa ometi salata seda mõju, mis nendel summal on olnud kirjanduse arengusse. Juba Loomingu ilmumahakkamine oli saavutus, mis lõi tänu riiklikule toetusele kestva avaldamisvõimaluse paljudele kirjanikele. Mida vähem oli kirjanikel igapäevaelu probleeme, seda rohkem võisid nad anduda pidevale tööle kirjanduslikul alal. 1930. aastate algul hakkasid eesti kirjanduses ilmnema tõusutendentsid. Väga palju hakkas ilmuma algupärast kirjandust. Kui 1929. aastal ilmus näiteks 107 tõlget 46 algupärandi vastu, siis tasapisi hakkas tõlgete arv järjest vähenema ja moodustas 1934. aastal veel vaid 7% kogu raamatutoodangust.⁵³

Kirjandus mitmekesisustus, anti välja mitu väärt tõlkekirjanduse sarja (Nobeli laureaadid, Põhjamaade romaanid, Eesti Kirjanduse Seltsi maailmakirjanduse sari). Selles tõusus oli aga selgelt tunda ka Kirjanduse SK rolli, tänu kellele tagati kirjanikele stabiilne töökeskkond. Karl Ristikivi on aastaid 1934–1940 nimetanud "seitsmeks vilja-aastaks", tänu sellele küpsusele ja viljakusele, mis tolleks ajaks saavutati.⁵⁴

Juba 1933. aastal märkis H.W. (Henrik Visnapuu), et Kulka tegevusel on olnud õnnisrikkad tagajärjed. Kirjandus ja kunstid on

soodsalt arenenud nii kvaliteedilt kui ka kvantiteedilt. Ilma loovisikute riikliku toetuseta oleksime "armetult vaesemad. Kui kõige selle juures mõni sent ebapraktiliselt on kulutatud, siis kui palju on ebaproduktiivselt kulutatud teistel aladel?"⁵⁵ Tänu avalikkuse tugevale kontrollile ja eksimuste teravale kritiseerimisele ei saanud sihtkapitali tegevuses ilmnedagi eriti suuri möödalaskmisi. Avalikkuse terav tähelepanu ja selged põhimõtted olid eeldused, tänu millele suudeti luua hästitoimiv kirjanike loomingu toetamise süsteem. Kirjanduselu korraldamise funktsioonid olid koondu nud Kirjanike Liitu. Kuid kõikide kirjanduselus toimunud muutuste taustaks on siiski Kirjanduse Sihtkapitali poolt kindlate põhimõtete alusel eraldatud toetused. TV

Jüri Uljas (1959)

**Psühholoog,
sotsioloog,
kultuuriajaloolane.
Tallinna
Pedagoogikaülikooli
teadur ja õppejõud.**

⁵² J. Kärner, Jooni kirjandusliku mõtte liikumises iseseisvuse ajal. – Looming 1934, nr 8, lk 881–890.

⁵³ E. Siirak, Realismi poole. – Looming 1973, nr 11, lk 1899–1913.

⁵⁴ K. Ristikivi, Eesti Kirjanduse lugu. – Vadstena: Tõrvik, 1954, lk 111.

⁵⁵ H. W., Kultuurkapitali seadus ja selle paikajad. – Päevaleht 4. IV 1933.